

Kutatótanárok és kutatóintézetek együttműködési formái

Lévai Péter
MTA WIGNER Fizikai Kutatóközpont

2017 március 17.
Fizikatanári Ankét, Gödöllő

Tartalomjegyzék:

- 1. Személyes bevezető**
- 2. Diagnózis és hétköznapi kihívások**
- 3. Szokásos válaszok**
- 4. Új együttműködési formák**
- 5. Kísérleti programok**

Kiknek köszönhetik a mai előadást ?

1. Zámborszky Ferenc, nyug. fizika tanár
Földes Ferenc Gimnázium
Diplomamunkás az ATOMKI-ben

2. Szikszai József, matematika tanár
Földes Ferenc Gimnázium
Könyv: Háromszög-koordináták (1977)

3. Kémia, Számítástechnika, ... tanárok

4. Szmola Ernő, fizikus, tud. mts. (ATOMKI)
Miskolci Egyetem, Fizika Tanszék
Középiskolás diákok mentora

5. ...

→ → → „Óriások vállán állunk” !

Tartalomjegyzék:

1. Személyes bevezető

2. **Diagnózis és hétköznapi kihívások**

3. Szokásos válaszok

4. Új együttműködési formák

5. Kísérleti programok

Diagnózis 1: A világ gyorsan változik, túl gyorsan (!?)

- **A diákok, a szüleik, a környezet, a könyvek, az újságok próbálják fölvenni az ütemet**
- **A tanár ilyenkor az iránytű, értékmutató, értékosztó**
- **A tanárnak is rugalmasnak, alkalmazkodónak, megújulónak kell lennie**

Q1: De miként tud folyamatosan megújulni egy tanár ?

Diagnózis 2: A világ egyre bonyolultabb, egyre több az információ

- A diákok és a szüleik egyre több mindent látnak, sokféle jövőt elképzélhetnek, remélhetnek, álmodhatnak
- Eltörpülnek a közvetlen környezetben lévő lehetőségek
- Nem ismerik fel ezeket a lehetőségeket (amelyek gyorsan nyílnak és sokszor gyorsan zárulnak)
- A tanárnak látnia kellene ezeket a lehetőségeket, magas szintű tudással kellene rendelkeznie, felkészültnek kellene lennie

Q2: De hogyan képezze magát egy tanár, amikor egyébként is annyi problémája van ?

Diagnózis 4: Mi az „igaz”, mi a „hamis” ?

Mi alapján dönthetjük el ? Ki dönti el?

- Nagyon nehéz eligazodni a rengeteg információ között, különösen, ha célzott dezinformálás folyik
- Ami ma „igaz”, az holnap „hamis” lehet, és fordítva, Érvényesek-e még ezek a kategóriák egyáltalán ?
- Önmegvalósító jóslatok, párhuzamos valóságok, alternatív igazságok
- Ezoteria, áltudományosság, ...

Q4: De kitől tanuljon egy tanár, kinek higgyen?

Mi az ami működik, mi is a valóság ?

Tartalomjegyzék:

1. Személyes bevezető
2. Diagnózis és hétköznapi kihívások
3. Szokásos válaszok
4. Új együttműködési formák
5. Kísérleti programok

Szokásos megközelítés:

- **Tanártoábbképzés, rendezvények, ankétok (!)**
- **Ismeretterjesztés, Science Show-k, Csodák Palotája
(Szórakozva tanulunk)**
- **Egyre kiválóbb filmek és sorozatok, TV-csatornák
lásd pl. Attenborough-sorozatok
(Otthon, hétvégén is tanulunk)**

→ → → „Education Enterprise”

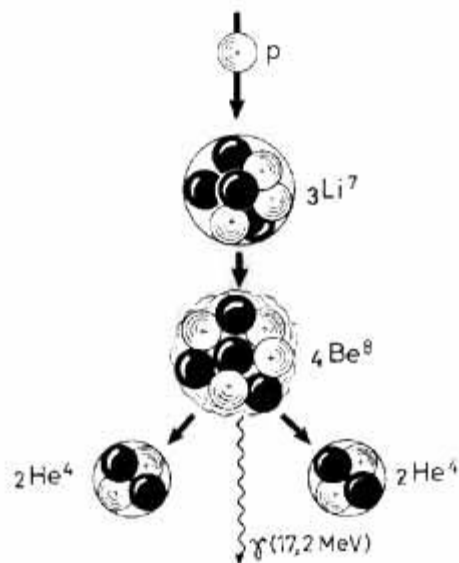
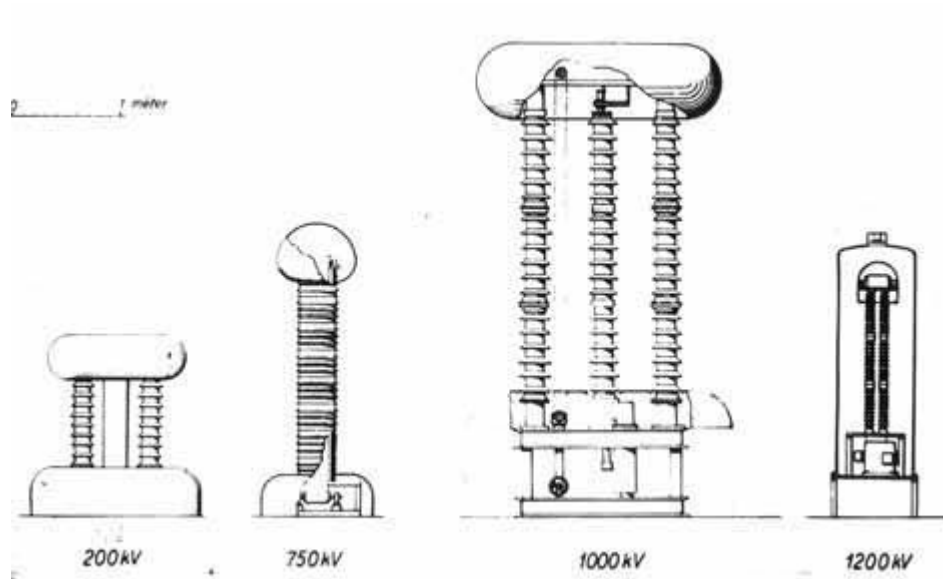
Tartalomjegyzék:

1. Személyes bevezető
2. Diagnózis és hétköznapi kihívások
3. Szokásos válaszok
4. Új együttműködési formák
5. Kísérleti programok

Kutatóintézetek bekapcsolása:

- Nyílt napok, a tudomány művelői bemutatkoznak
    - Lányok Napja (Március)
    - CERN@WIGNER hétvége (Szeptember)
    - Kihelyezett „Kutatók éjszakája” program (Szept.)
    - Wigner Nyílt Nap diákcsoportoknak (November)
    - Nyitott rendezvények az MTA Székházban (folyamatos)

  - A tudomány művelői elmennek az iskolákba
    - Ismeretterjesztő előadások, minikurzusok
    - „Sokszínű Fizika Busz” látogatása (komplex program)
    - Öregdiák látogatások, személyes beszámolók
- → → Passzív befogadás**
Pályaválasztási tanácsadás
Lehet-e még aktívabban ? Szükséges-e ?

Szalaggenerátoros Van de Graaff gyorsítók Sopronban (1949-51)

Sopron: első magátalakítás
1951. december 12-én

$\text{Li}(p, \gamma)\text{Be}$
441 keV reakció

Ismétlés KFKI-ban:
1953. július 23.

ELTE TTK
2004. május 19.

Nagynyomású szalaggenerátoros Van de Graaff tankgyorsítók

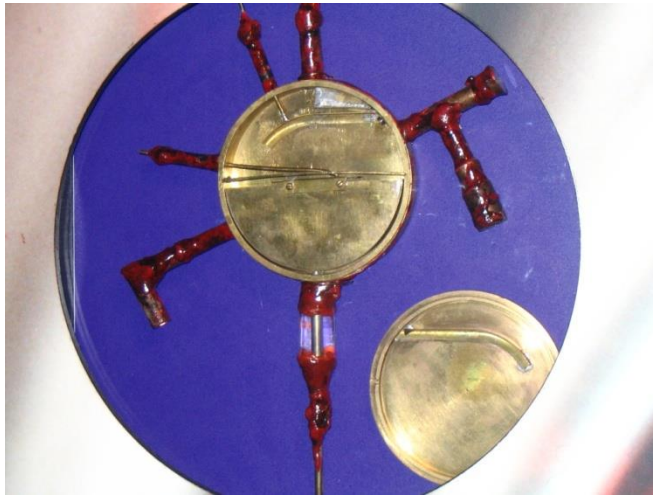
Sopron, 1951
8 bar, 1.2 MeV

Budapest, KFKI, 1954/1970/1990
13 bar, 5 MeV max.

Gyorsítók: 1930 ⇒⇒⇒ 2008 CERN LHC

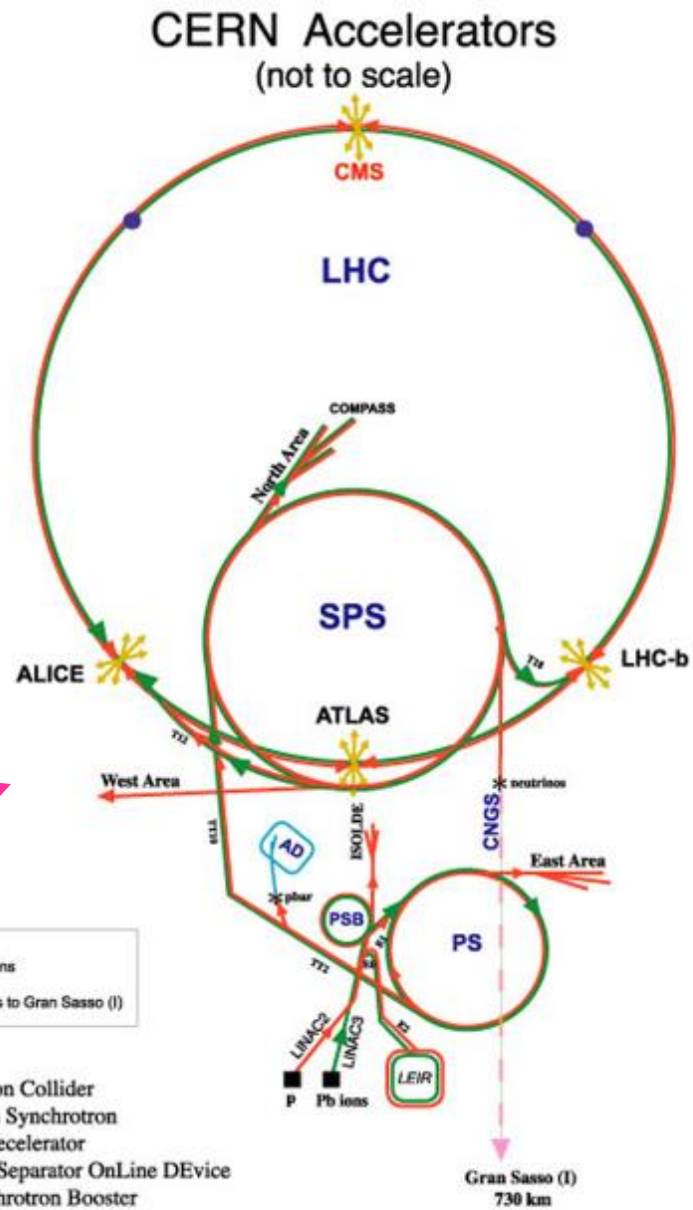

Az első ciklotron, 1930, Lawrence

Átmérő:	12 cm	($1.2 \cdot 10^1$ cm)
Energia:	80 ezer eV	($8 \cdot 10^4$ eV)
Stáb:	1+1 ember	($2 \cdot 10^0$ fő)
Mai ár:	150 euro	($1.5 \cdot 10^2$ €)

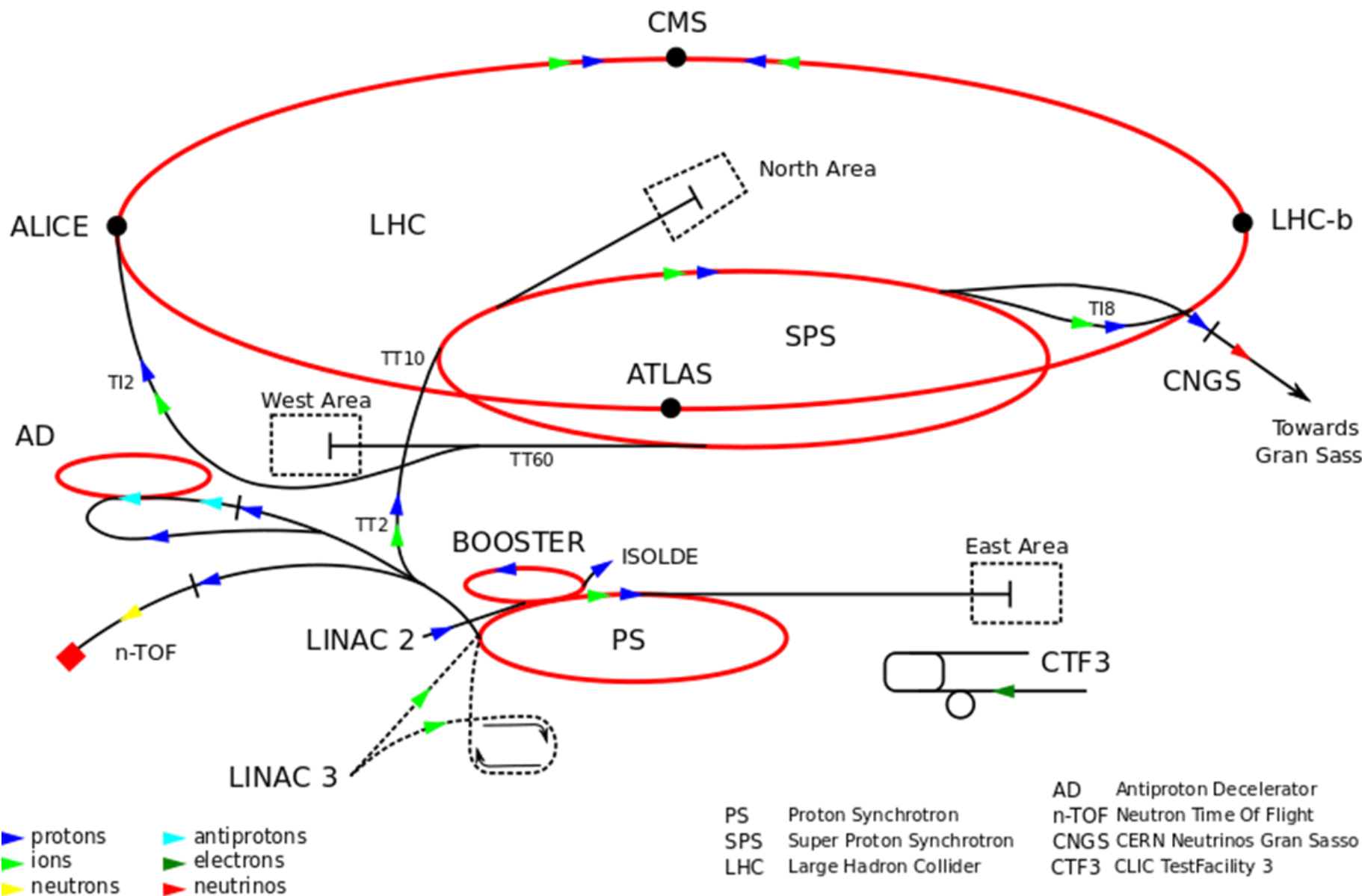
A CERN LHC komplexum, 2008

Átmérő:	8.6 km	($8.6 \cdot 10^5$ cm)
Energia:	8 TeV	($8 \cdot 10^{12}$ eV)
Stáb:	2500 + 10500 fő	($1 \cdot 10^4$ fő)
Mai ár:	~15 mrd euro	($1.5 \cdot 10^{10}$ €)

LHC: Large Hadron Collider
 SPS: Super Proton Synchrotron
 AD: Antiproton Decelerator
 ISOLDE: Isotope Separator OnLine DEvice
 PSB: Proton Synchrotron Booster
 PS: Proton Synchrotron

A CERN gyorsítókomplexum - 2008

Eszköz: LHC (Large Hadron Collider)

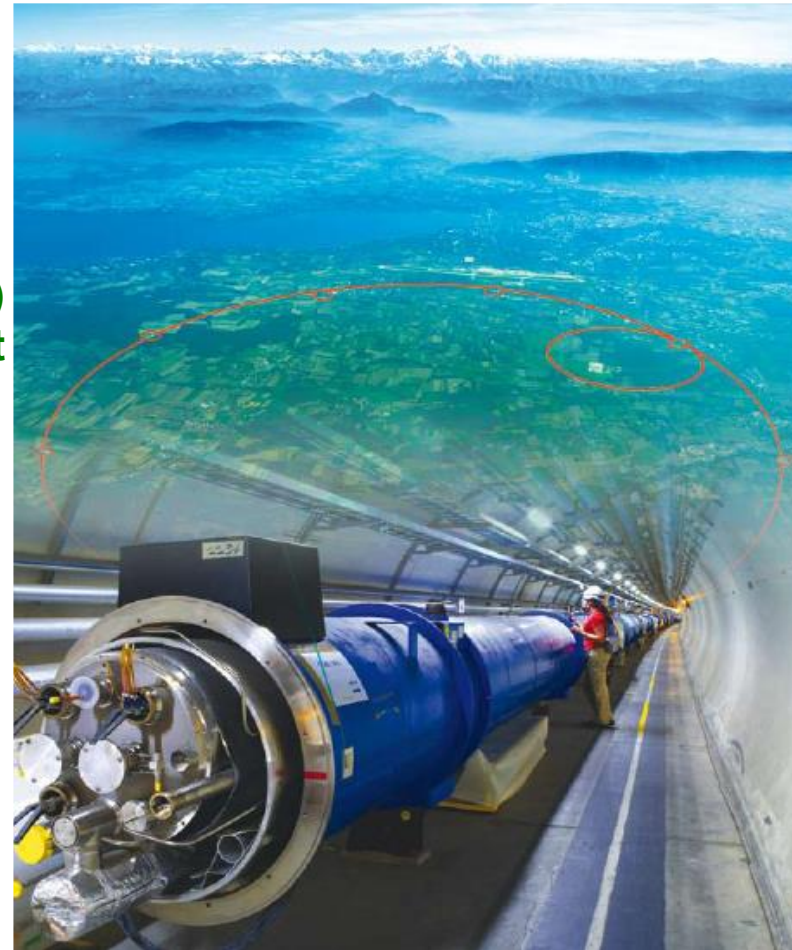
**14 TeV proton-proton
ütköztető gyorsító, amely
a LEP alagútban épült meg**

Proton-Proton és Ólom-Ólom ütközések

- 1983** : Az első LHC tanulmányok
- 1988** : Első dipól mágnesek (megvalósíthatóság)
- 1994** : CERN Council jóváhagyja az LHC építését
- 1996-1999**: Sorozat gyártás, ipari körülmények
- 1998** : Mérnöki munkák elkezdése a helyszínen
- 1998-2000**: Ipari megrendelések aláírása
- 2004** : Az LHC installációjának megkezdése
- 2005-2007**: A mágnesek installálása az alagútban
- 2006-2008**: „Hardware commissioning”
- 2008-2009**: Nyaláb „commissioning” és javítás
- 2009-2035**: Fizikai program végrehajtása

2035: FCC 100 km gyűrű, 80-100 TeV

**Manapság: ELI, ITER, XFEL, ESS, ESRF, ...
Európai kutatási infrastruktúrák**

Tartalomjegyzék:

1. Személyes bevezető
2. Diagnózis és hétköznapi kihívások
3. Szokásos válaszok
4. Új együttműködési formák
5. Kísérleti programok

Kísérleti programok a Wigner kutatóintézetben:

→ → **Aktív részvétel, „bennfenktes aktivitás”, együvé tartozás,**

-- **Kis és közepes csoportos foglalkozás**

Részecskefizikai Műhely (Március, 1 tanár + 2 diák)

Magyar fizikatanárok a CERN-ben (Augusztus, 12. év)

Tanárcsoport a CERN-ben (Nyár)

1 tanár 2 hétig, angol nyelven

Magyar diákcsoport a CERN-ben (Május, Pilot, 1. alk.)

2 hétig magyar+ angol

Diákcsoport a CERN-ben (Nyár)

2 diák 1 hétig, angol nyelven

Diák kísérlet végzése a CERN-ben, verseny (Október)

4 diák + 1 tanár (idén 2. alkalom)

Mit tehetünk mi itthon ? → → Helyi edzőterem !

Kísérleti programok a Wigner kutatóintézetben:

→ → Kutatótanárok fontos szerepe („hídemberek” !!)

-- Wigner Kutatótanári Laboratórium

Egy supervisor kutatótanár (állandó)

Több résztvevő tanár (évente rotál, projekt alapú)

Diákcsoportok a tanárral (projekt egy cél felé !)

--- ELTE PhD program a kutatótanároknak

Wigner FK témavezetőkkel (PhD témakiírások)

Részecskefizika

Lézerfizika

Úrfizika

A tanárok részesei lesznek a kutatási komplexumnak

→ → „Research Enterprise with Education Leg”

PhD témák a Wigner FK-ban (1):

Kísérletek szemcsés anyagokkal (Börzsönyi Tamás):

A szemcsés anyagok érdekes fizikai tulajdonságai sokszor vezetnek meglepő jelenségekhez, amelyeket a mindennapokban is megtapasztalhatunk.

A rendszer összetettségét a részecskék közötti - klasszikus mechanikával leírható - nagy számú súrlódó kontaktus adja. A folyással, stabilitással, erőláncokkal és szegregációval kapcsolatos jelenségeket kis skálájú laboratóriumi kísérletek segítségével is feltérképezhetjük. Ilyen kísérletek összeállítására, kidolgozására van lehetőség a doktori munka keretében.

Femtosekundumos lézerek alkalmazásai és szerepük a középiskolai oktatásban (Dombi Péter)

Ultrarövid, femtosekundumos időtartamú fényimpulzusokat kibocsátó lézerek jelentős szerephez jutottak számos képalkotási, sebészeti, nanotechnológiai és információs technológiai alkalmazásban. A világ nagy lézerrendszereinek jó része (köztük a szegedi ELI is) ilyen rövid lézerimpulzusokat kibocsátó fényforrásként üzemel. A jelölt feladata a femtosekundumos lézerimpulzusok legalább 8-10 fontos alkalmazásának bemutatását kidolgozni a középiskolai módszerek és ismeretanyag felhasználásával. Az ilyen lézerimpulzusok előállításának, formálásának, terjedésének szintén számos olyan eleme van, amelyek középiskolai módszerekkel demonstrálhatók. A kutatási téma másik része ezeknek a részleteknek az azonosítása és a kapcsolódó módszertan megalkotása.

PhD témák a Wigner FK-ban (2)

Nanopórusos anyagok (Péter László)

A modern anyagkutatás egyik gyorsan fejlődő ága a nanopórusos anyagok és szerkezetek szintézise. Az ilyen struktúrák előállításának egyik, önmagában is változatos útja az elektrokémiai technikák segítségével megvalósított szintézis. Ezek között szerepelnek "lebontó" (top-down) jellegű módszerek - például anódos oxidáció-, de "felépítő" (bottom-up) jellegűek egyaránt - például elektrokémiai fémleválasztáson keresztül-, de vegyes módszerek is. A témában való elmélyülés lehetőséget biztosít az elektrokémiai kutatási módszerekben való elmélyülésre, ezen keresztül az elektrokémia középszintű tanítása didaktikai ellentmondásainak feltárására, de a modern anyagkutatás módszertanának megismerésére is egy adott módszer családon keresztül.

A kvantumfizika tanítása (Ádám Péter)

A fizika tanítás régi problémája, hogy hogyan lehet a kvantumfizikát a fenomenológikus leírást meghaladó módon tanítani a közoktatásban a korlátozott matematikai lehetőségek mellett. Az elmúlt évtizedekben elsősorban a kvantumoptika és a kvantuminformatika területén számos eredmény született, amelyekre alapozva lehetőség nyílik viszonylag egyszerű, kísérletileg is megvalósított rendszereken keresztül a kvantumelmélet elveinek, ismeretrendszerének bemutatása, tanítása. A doktori téma célja ilyen oktatási anyagok és az eredményes oktatáshoz szükséges szakmódszertan kidolgozása a közoktatás minden szintjére az alapképzéstől a tehetséggondozásig.

Zárszó:

**A jelen és a jövő
nagy kihívásokat tartogat számunkra.**

**A megoldások megtalálásában
próbáljunk meg együtt dolgozni,
tanárok és kutatók.**

Sok sikert kívánok a tanárkollégáknak !